

DİYARBAKIR SİYASAL VE SOSYAL
ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ

ENSTİTUYA DİYARBEKİRÊ BO
LÊKOLÎNÊN SIYASÎ Û CIVAKÎ

DİYARBAKIR INSTITUTE FOR POLITICAL
AND SOCIAL RESEARCH

TEKDİLLİLİĞİ YENİDEN DÜŞÜNMEK VE ÇOKDİLLİLİĞİN GELECEĞİ

5

ÖNCE ANADİLİ BROŞÜRLERİ DİZİSİ

Kurt İsmail Paşa
2. Sokak
Güneş Plaza No:18
21100 Yenişehir
Diyarbakır
Türkiye
T: +90 412 228 14 42
F: +90 412 224 14 42
www.disa.org.tr
info@disa.org.tr

**DİYARBAKIR SİYASAL VE SOSYAL
ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ**

**ENSTİTUYA DİYARBEKİRÊ BO
LÊKOLİNÊN SİYASÎ Û CIVAKÎ**

**DİYARBAKIR INSTITUTE FOR POLITICAL
AND SOCIAL RESEARCH**

ÖNCE ANADİLİ DİSA YAYINLARI

ISBN: 978-605-5458-07-2

Önce Anadili broşür dizisi Diyarbakır Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsünün (DİSA) yürüttüğü Eğitimde Anadili ve Çiftdilcilik ile ilgili Farkındalığı Artırma projesinin bir parçasıdır ve toplam altı sayıdan oluşmaktadır. Broşürlerde, eğitim ve anadili arasındaki ilişki, toplumsal eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasında anadili temelli eğitimin rolü, anadilinin sosyal, kültürel ve siyasal hayattaki yeri gibi konularda yararlı bilgiler sunulmaktadır. Broşürler www.disa.org.tr internet adresinden de edinilebilir.

Broşür dizimizin dördüncüsü olan bu sayıda yer alan yazılar, Mine Derince tarafından çeşitli akademik çalışmalardan derlenerek hazırlanmıştır. Kürtçe'ye çeviriler Osman Mehmed tarafından yapılmış, Türkçe dil düzeltmelerinde Beril Eyüboğlu, Şemsa Özar ve Vahap Coşkun'un önemli katkıları olmuştur. Sayfa ve kapak düzenlemeleri için Emre Senan'a teşekkürlerimizi sunarız. Fotoğraflar için Veysel Aydeniz'e teşekkür ederiz.

Önce Anadili broşürünü edinmek için www.disa.org.tr/onceanadiliş.pdf adresini ziyaret ediniz veya aşağıdaki iletişim bilgileri aracılığıyla bizimle iletişime geçiniz.

Basım yeri: Ege Basım Matbaa ve Reklam Sanatları

Copyright © Mayıs 2012

Önce Anadili broşürü Diyarbakır Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsünün (DİSA) Hollanda Büyükelçiliği Matra fonu tarafından desteklenen Eğitimde Anadili ve Çiftdilcilik ile ilgili Farkındalığı Artırma Projesinin bir adımı olarak M. Şerif Derince yönetiminde hazırlanmaktadır. Broşürlerde yayınlanan görüşler DİSA veya Hollanda Büyükelçiliğinin görüşleriyle birebir örtüşmeyebilir. Açık bir şekilde kaynak gösterilmesi durumunda kopyalanması ve dağıtılmasında bir kısıtlama yoktur.

Kingdom of the Netherlands

katkılarıyla

**TEKDİLLİLİĞİ YENİDEN
DÜŞÜNMEK VE
ÇOKDİLLİLİĞİN GELECEĞİ**

Tekdilliliği Yeniden Düşünmek ve Çokdilliliğin Geleceği

Günümüzde dil ve çokdillilik kimi ülkelerde önemli bir tartışma konusudur; dünyada bu alanda ciddi ve çok yönlü araştırmalar yapılmasına karşın, milliyetçi iktidarlar politikaları gereği genellikle tekdilli uygulamaları tercih etmektedir. Gerek dillerle, gerekse çokdillilikle ilgili yaygın düşünce ve tutumların çoğu dünyanın birçok bölgesindeki uygulamalardan ve güvenilir araştırma verilerinden bağımsız, daha çok baskıcı iktidar güçleri ve tekdilli politikalar tarafından belirlenmektedir. Bu durum, özellikle azınlık dillerini konuşan grupların ciddi ayrımcılık ve eşitsizliklerle yüz yüze gelmesine yol açmakta, söz konusu grupların karşılaştığı bu gibi durumlara karşı güçlü bir şekilde mücadele edebilmesinin önü kesilmektedir. Türkiyeli Kürtlerin durumları da buna uyan bir örnektir. Oysa dilbilimi, eğitim bilimleri, psikoloji, siyaset bilimi, sosyoloji gibi çeşitli alanlarda yapılan araştırmalar, yaygın inanışların ve önyargıların temellerinin olmadığını göstermektedir. Bu broşürün amacı, güvenilir araştırma sonuçlarına dayalı bilgileri kamuoyuyla paylaşarak Kürtler başta olmak üzere Türkiye’de farklı grupların anadilleri için yürüttükleri mücadelelere katkıda bulunmaktır.

Bu noktadan hareketle broşürde beş farklı çalışmaya yer verildi. Birinci yazıda, Toronto Üniversitesi’nden Jim Cummins, çift veya çokdilli çocukların anadillerinin eğitimde kullanılmasının neden önemli olduğunu, madde madde ve kolay anlaşılabilir bir şekilde göstermektedir. Carol Benson’un oldukça kapsamlı bir yazısından kısaltılarak sunulan ikinci metin ise, birinci yazıdaki ilkelere paralel olarak, çokdilli eğitimin en verimli şekilde uygulanabilmesi için ne gibi somut önerilerin dikkate alınması gerektiğini yine maddeler halinde açıklamakta. Üçüncü yazı ise yaygın inanışın aksine, dünyada tekdillilerin değil, çokdillilerin çoğunlukta olduğunu öne sürmektedir. Dördüncü yazının konusu dillerin öğrenilme sırasındır. Colin Baker, duruma göre iki veya daha çok dilin aynı anda birlikte veya birinin diğerinden sonra da öğrenilebileceğini, asıl önemli olanın söz konusu dillerin iyi öğrenilmesi olduğunu iddia etmektedir. Son yazı ise beş soruda dillerin nasıl kaybolduğunu, kaybolma süreçlerinin nasıl işlediğini ele almaktadır.

Umudumuz bu çalışmanın Türkiye’de süre giden baskıcı dil politikalarının terk edilip daha eşitlikçi dilsel ve toplumsal ilişkilerin kurulabilmesine katkıda bulunmasıdır.

Şerif Derince

Diyarbakır Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü

Çiftidilli çocuklarla yapılan araştırmalar genel olarak anadilinin kişiliklerinin ve eğitimlerinin gelişiminde çok önemli bir rol oynadığını gösteriyor. Bu konuda çok sayıda araştırması olan ve azınlık çocuklarının dillerinin eğitimde kullanılması gerektiğini kuramsallaştıran Jim Cummins bu bulguları şöyle sıralamaktadır:

1- Çiftidillilik çocukların dilsel ve eğitsel gelişimine olumlu katkıda bulunuyor. Çocuklar okul yıllarının ilk zamanlarında iki ya da daha fazla dilde becerilerini geliştirmeye devam ederlerse, dil ve dili etkin kullanmakla ilgili olarak derin bir bilgi sahibi oluyorlar. Özellikle her iki dilde de okur-yazar olurlarsa, dilin işleyişi konusunda daha çok pratik yapma ve konuştukları iki dilin dünya hakkındaki bilgiyi nasıl farklı şekillerde kullandığını karşılaştırma imkânı buluyorlar. Son otuz beş yılda yapılan 150'den fazla araştırmanın sonuçları Alman filozof Goethe'nin bir zamanlar söylediğini güçlü bir şekilde destekliyor: Yalnızca bir dil bilen insan o dili gerçekten bilmemektedir. Araştırmalar, çiftidilli çocukların bilgiyi iki farklı dilde işleme becerilerinden dolayı, düşünme yeteneklerinin de daha esnek olduğunu göstermektedir.

2- Çocukların anadilindeki gelişim düzeyi ikinci dil gelişimlerinin güçlü bir göstergesidir. Anadilinde sağlam bir dil yeterliliğine sahip olarak okula başlayan çocuk, ikinci dilde okur-yazarlığı geliştirmekte güçlük çekmez. Ana babalar ve çocuklarla ilgilenen öteki kişiler (örneğin büyükanne ve büyükbabalar) onlara anadillerinde sözcük ve kavram dağarcıklarını geliştirebilecek şekilde hikâyeler anlatıp kimi konuları tartıştukları zaman, çocuklar okullarına ikinci bir dil öğrenmeye daha hazırlıklı bir şekilde gelirler. Çocukların bilgi ve becerileri evlerinde öğrendikleri anadilden okuldaki dile aktarılmaktadır. Çocukların kavram ve düşünme becerilerinin gelişimi açasından baktığımızda, bu diller birbirlerine bağlıdır. Dillerarası aktarım iki yönlü olabilmektedir: Okulda anadili desteklendiği zaman (örneğin çiftidilli bir eğitim programıyla), çocukların çoğunluğun dilinde öğrendikleri kavramlar, dil ve okur-yazarlık becerileri anadillerine aktarılabilmektedir. Kısacası, eğitim ortamında çocukların her iki dile de erişimine izin verildiği sürece bu iki dil birbirini besler.

3- Okulda anadilinin desteklenmesi sadece anadilinin gelişimine değil çocukların okuldaki çoğunluk dilindeki becerilerinin gelişmesine de katkıda bulunur. Bu bulgu önceki bulguların işığında değerlendirildiğinde hiç de şaşırtıcı değildir: (a) Çiftidillilik çocuklara dilsel kazanımlar sağlar. (b) İki dildeki beceriler önemli ölçüde birbiriyle bağlantılı ya da birbirinden bağımsızdır. Okulda anadilleri etkin bir şekilde öğretildiği zaman, çiftidilli çocuklar daha başarılı olur ve uygun koşullarda ikinci dilde okur-yazarlıkları gelişir. Tam tersine, çocukların anadillerinde konuşmaları yasaklanır da, bunun sonucunda anadillerini unutulursa, öğrenme için temel oluşturan kişisel ve kavramsal dayanaklardan yoksun kalırlar.

4- Okulda azınlık diliyle öğretim yapmak çocukların okuldaki çoğunluk dilinde akademik gelişimlerine zarar vermez. Bazı eğitimciler ve ana babalar çiftdilli eğitim ya da anadille öğretim programlarına bu programların okuldaki çoğunluk diline zarar vereceğini düşündükleri için şüpheyle yaklaşmakta. Örneğin, öğretim süresinin yüzde 50'sinin çocuğun anadilinde, yüzde 50'sinin ise okuldaki çoğunluk dilinde yapıldığı çiftdilli bir programda, çocukların okuldaki çoğunluk dilini öğrenmeleri kaçınılmaz bir şekilde engele mi takılmış olmaktadır? Dünyanın birçok yerinde yürütülmüş eğitim araştırmalarının en güçlü olarak ortaya koyduğu bulgulardan biri ilkeli bir şekilde uygulanan çiftdilli programların azınlık dilinde okur-yazarlık ve alan bilgisini desteklediğini ve bunun çocuğun çoğunluk dilindeki gelişimine herhangi bir olumsuz etkisinin olmadığını göstermiştir. Avrupa içinde, Belçika'da ilkokul çocuklarının üç dilde (kendi anadilleri, Felemenkçe ve Fransızca) konuşma ve okur-yazarlık becerilerini geliştiren Foyer programı çiftdilli ve üçdilli eğitimin faydalarını açıkça ortaya koymaktadır.

Yukarıda özetlenen araştırma bulguları sayesinde bu tür bir eğitimin nasıl gerçekleştiğini anlayabiliyoruz. Çocuklar bir azınlık dili (örneğin evlerinden konuşulan dil) aracılığı ile müfredat konularını öğrendiklerinde, yalnızca dar anlamda bu dili öğrenmezler, aynı zamanda çoğunluk dilini kullanabilmeleri için eşit şekilde gerekli olan kavramları ve zihinsel becerileri de öğrenirler. Anadillerinde saatleri söylemeyi bilen öğrenciler zaman kavramını anlarlar. İkinci dilde (örneğin, çoğunluk dili) saatleri söyleyebilmek için zaman kavramını baştan öğrenmeleri gerekmez; yalnızca nesnelere yeni isimlerini ya da daha önce öğrendikleri zihinsel beceri için gerekli olan basit bilgileri öğrenmeleri gerekir. Benzer biçimde, daha ileri düzeylerde, bir yazılı metnin ya da hikâyenin ana fikrini ayrıntılardan ayırt edebilme, fikirleri olgulardan ayırt edebilme ve bir hikâye ya da tarihsel anlatımdaki olay örgüsünü çözebilme gibi bilimsel becerileri ve okuma- yazma becerileri bir dilden öteki dile aktarılacaktır.

5 - Çocukların anadilleri kırılığandır ve okulun ilk yıllarında kolaylıkla yok olabilir. Birçok insan çiftdilli çocukların okulun ilk yıllarında çoğunluk dilinde iletişim becerilerini ne kadar çabuk “kaptıklarına” (bu çocukların bilimsel dil becerisine sahip olup da, çoğunluk dilini anadilleri olarak konuşanlara yetmesi çok daha uzun sürse de) hayret eder. Öte yandan, genellikle eğitimciler çocukların ev ortamında bile anadillerini kullanma becerilerini ne denli çabuk kaybettiklerinin pek farkında değildir.

Dil kaybının kapsamı ve hızı okulda ve mahalledeki belli bir dil grubundan gelen ailelerin yoğunluğuna bağlı olarak değişir. Anadili okul dışındaki ortamlarda yoğun olarak konuşuluyorsa, küçük çocuklardaki dil kaybı daha az olur. Ancak, dil grupları sayıca yoğun değilse ya da belirli bölgelerde “gettolaştırılırsa”, çocuklar okula başladıktan 2-3 yıl sonra anadillerinde iletişim kurma becerilerini yitirebilir. Anadilinde anlama becerilerini koruyabilseler de, akranları ve kardeşleriyle konuşurken ya da ana babalarına cevap verirken çoğunluk dilini kullanacaklardır. Çocuklar ergenlik çağına geldiklerinde, ana babalarıyla aralarındaki dil çelişkisi duygusal bir uçuruma dönüşür. Öğrenciler çoğunlukla gerek aile, gerekse okuldaki kültüre yabancılaşır – ki bu durumun sonuçları kolaylıkla tahmin edilebilir.

Dil kaybını azaltmak için, ana babalar güçlü aile içi dil politikaları benimsemeli ve çocuklarının anadillerini kullanacakları işlevleri (okuma, yazma) ve durumları (örn. anadilde oyun grupları kurma, anadilin konuşulduğu ülkeyi ziyaret etme vb.) artıracak olanaklar sağlamalıdır. Öğretmenler de çocuklara birden fazla dil bilmenin değeri ve çiftdilliliğin önemli bir dilsel ve zihinsel değer olduğuna dair güçlü ve olumlu mesajlar vererek çocukların anadillerini

korumalarına ve geliştirmelerine yardımcı olabilir. Çocukların dil farkındalığını geliştiren ve sınıfta konuşulan dillerin paylaşıldığı sınıf içi projeler başlatabilirler. Örnek verecek olursak, öğretmen sınıftaki çocukların çokdilliliğini araştırır; dil becerilerini takdir ederek onları teşvik eder. Her gün bir çocuk evde konuşulan dilden sık kullanılan bir kelimeyi sınıfta söyler ve tüm öğrenciler, öğretmenleriyle birlikte bu kelimeyi öğrenir ve üzerinde tartışır.

6- Çocuğun dilini reddetmek çocuğun kendisini reddetmek demektir. Dolaylı ya da dolaysız olarak okuldaki çocuklara ‐Dilinizi ve kùltürünüzü okulun giriş kapısında bırakın‐ mesajı iletilirse, çocuklar aynı zamanda kimliklerinin çok önemli bir parçasını da okul kapısında bırakmak durumunda kalır. Bu şekilde reddedildiklerini hissettiklerinde, sınıf-içi öğretime fiilen ve güven duyarak katılmaları daha az olacaktır. Öğretmenlerin çocukların dilsel ve kùltürel çeşitliliğini edilgen bir şekilde kabul etmeleri yeterli değildir. İnisiyatifi ele almaları ve okulun çeşitli yerlerine okulda konuşulan çeşitli dillerde altyazılı fotoğraf ve resimler koyarak, çocukları okuldaki çoğunluk diline ek olarak kendi anadillerinde de yazmaya teşvik etmelidir. (örn. çocuklar çiftdilli hikayeler yazabilir ve bu hikayeler basılabilir) Çocuğun dilsel ve kùltürel deneyimlerinin bütünsel olarak etkin şekilde kabul edilip onaylandığı bir öğretim atmosferi yaratarak çocukların dilsel kimliklerini onaylayan girişimlerde bulunabilirler.

7- Gelecek için dinamik bir kimlik şekillendirmek. Eğitimciler buldukları bölgedeki çocukların ve toplulukların dilsel ve kùltürel birikiminin okul içindeki tüm ilişkilerde güçlü bir şekilde geçerli olduğu dil politikaları geliştirir ve müfredatlarını bu yönde hazırlarlarsa, bu toplumda farklılıklara karşı var olan olumsuz davranışlara ve ayrımcılığa karşı bir tavır alındığı anlamına gelir. Okul, baskıcı iktidar ilişkilerin dayattığı eğitim anlayışının aksine, çiftdilli çocuklara toplumda kim oldukları ve kim olabileceklerine dair olumlu ve onaylayıcı bir ayna tutar. Eğer biz eğitimciler tüm çocuklar için geçerli olduğuna inandığımız aşağıdaki hususları uygulamaya koyarsak, çokdilli çocuklar kendi toplumlarına da, küresel topluma da uyum sağlamakta zorlanmazlar.

-Çocukların ailelerinde kullandıkları dil ve yaşadıkları kùltürün gelecekteki öğrenim hayatlarının temelini oluşturduğu ve bizim de bu temelin altını kazmak yerine eğitimi o temel üzerine inřa etmemiz gerektiği bilinci,

-Her çocuğun yeteneklerinin tanınması ve okul içinde destek görmesi hakkına sahip olduğu gerçeği.

Kısacası, toplumlarımızın kùltürel, dilsel ve entelektüel sermayesi, kùltürel ve dilsel olarak farklılık gösteren çocukları ‐çözülmesi gereken bir problem‐ olarak görmekten vazgeçtiğimiz ve onun yerine bu çocukların evlerinden okullarımıza ve toplumumuza kazandıracakları dilsel, kùltürel ve entelektüel kaynakları gördüğümüz zaman önemli ölçüde artacaktır.

Prof. Dr. Jim Cummins

Toronto Üniversitesi, Müfredat, Öğretim ve Öğrenme Merkezi

Çokdilli Eğitimin En Verimli Şekilde Uygulanabilmesi İçin Somut Öneriler

Birçok değişik bölgede, gerek eğitim bakanlıkları ve kuruluşlarıyla gerekse azınlık gruplarıyla çalışarak anadili temelli çokdilli eğitim modelleri geliştiren, bu modellerin uygulanması için hem akademik hem de uygulamalı çalışmalar yürüten Carol Benson, farklı deneyimlerinden yola çıkarak çokdilli eğitimin en verimli şekilde uygulanabilmesi için bazı somut önerilerde bulunmaktadır. Tüm bu öneriler Carol Benson'un değişik ülke ve dillerde kırk beş yılı aşan araştırma ve deneyimlerinin sonuçlarına dayanarak geliştirdiği çeşitli öğretim modellerini kapsar.

Öneri 1: Anadili, eğitimin en az ilk sekiz yılında temel öğretim dili olmalıdır. Tüm yerli ve azınlık çocukları eğitimlerinin ilk sekiz yılında, anadillerinde (eğer çiftdilli iseler her ikisinde de) parasız olarak devlet okullarında öğretim görmelidir. 8. sınıftan sonra çocukların anadilleri eğitimin temel aracı olmasa bile, sınıflarda en azından sözel dil olarak kullanılmaya devam edilmeli ve ayrıca dil dersi olarak tüm eğitim süresince öğretilmelidir.

Öneri 2: Anadilinden farklıysa bölgesel dil veya ulusal dil kapsamlı bir biçimde dil dersi şeklinde öğretilmelidir. Yerli veya azınlık gruplarına mensup çocuklar, anadilleri dışında yaygın olan bölgesel dili veya ulusal dili ikinci bir dil olarak ya da yabancı dil dersi şeklinde deneyimli çiftdilli öğretmenlerin öncülüğünde 1. veya 2. sınıftan itibaren öğrenmeye başlamalıdır. Ayrıca tüm eğitim süreci boyunca müfredat dersi olarak öğrenilmesine devam edilmelidir. Bu dil veya dillerin öğretiminde kullanılan malzeme ve yöntemler de buna uygun olarak, yani ikinci dil ya da yabancı dil olarak öğretilecek şekilde hazırlanmalıdır.

Öneri 3: Anadilinden yaygın bölgesel dile veya ulusal dile geçiş aşısındaki şekillerde olmalıdır: Bazı müfredat dersleri bölgesel veya ulusal dilde verilebilir ancak bu ilk yıllarda değil, eğitimin ilerleyen aşamalarında ve ancak deneyimli öğretmenlerin gözetiminde yapılmalıdır. Eğer gerekliyse beden eğitimi, müzik, resim gibi fiziksel hareketlere ve akademik içeriğe sahip olmayan dersler daha erken sınıflarda ikinci veya üçüncü dillerde öğretilmeye başlanabilir, fakat zihinsel ve dilsel olarak yoğun dikkat ve birikim gerektiren matematik, tarih gibi dersler en azından 7. sınıfa kadar, eğer mümkünse daha ilerideki sınıflarda bile çocuğun anadilinde verilmelidir.

Öneri 4: İlave diller, dil dersi şeklinde öğretilmelidir. Yerli ve azınlık gruplara mensup çocuklar, anadilleri ile bölgesel ve ulusal diller dışında İngilizce, İspanyolca, Fransızca, Rusça ve Hintçe gibi uluslararası kullanımı olan dilleri de müfredat dersleri olarak öğrenebilmelidir.

Öneri 5: Çevreye ve bağlama uygun kültürel içerik ve yöntemler kullanılmalıdır. Çocukların anadillerini eğitim dili olarak kullanmak tek başına yeterli olmaz. Kültürlerine uygun içerik

ve öğretim yöntemleri en azından iki şartı yerine getirebilmelidir. Öncelikle, kullanılacakları çevreye ve bağlama uygun ve uygulanabilir olmalı, diğer bir deyişle söz konusu grupların geleneklerine, bilgi birikimlerine, değerlerine, tarih ve kimliklerine, sözlü veya yazılı kültürlerine saygılı olmanın yanı sıra bu programlardan faydalanacak gruplarca kabul edilebilir olmalıdır. İkincisi, müfredat içeriği ve izlenilecek öğretim yöntemleri çocukların ve topluluğun tecrübe ve bilgilerinden hareketle, öğrencileri pratik gündelik düşünme alışkanlıklarından alarak bilimsel ve soyut düşünmeye doğru aşamalı olarak götürmeyi hedeflemelidir. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, literatürde sıklıkla değinilen gündelik etkileşimleri gerçekleştirmek için kullanılan dil yeterliliği (BICS)¹ ve akademik konuları anlamak ve anlatmak için kullandığımız bilişsel-akademik dil yeterliliği (CALP)² biçimlerinin her ikisi de hesaba katılmalıdır.

Öneri 6: Deneyimli çift veya çokdilli öğretmenlere ihtiyaç vardır. Hiç şüphesiz öğretmenlerin çok iyi yetişmiş olmaları önemlidir, ancak daha da önemlisi öğretmenlerin en azından ikidilli olmaları hayatidir. Tekdilli bir öğretmen, özellikle de çocuğun anadilini bilmeyen biri, dilleri karşılaştıramaz ve öğrencilerin neleri ayrı ayrı veya karşılaştırmalı bir şekilde öğrenebileceğini bilemez. Ayrıca tekdilli öğretmenler, öğrencilerin çokdillilikten kaynaklanan metadilsel farkındalık³ gibi avantajlarını kullanabilmelerinin yolunu açamazlar. Üstelik tekdilli bir öğretmen, çokdilli olarak yetiştirilmeye çalışılan öğrenciler için uygun bir rol modeli olamaz.

Öneri 7: Yerli ve azınlık ana babalar, halklar ve eğitim görevlileri araştırma sonuçlarına dayalı bilgi ve eğitim tercihlerine gerektiğince vakıf olmalıdır. Sağlıklı eğitim modellerinin savunulması önemlidir. Eğer ana babalar, çocuklarının ne tür bir eğitim alacakları konusunda tercih yapma hakkına sahiplerse, çokdilli eğitim yöntemleri ve süreçleri hakkında ve farklı seçeneklerin (ki, bu seçeneklerin sunulması çok önemlidir) ve seçimlerinin uzun vadeli sonuçları hakkında sağlam ve güvenilir araştırmalara dayalı yeterli bilgiye sahip olmalıdırlar. Aynı zamanda eğitim görevlileri de bu bilgilere sahip olmalıdır – oysa maalesef günümüzde eğitim ile ilgili kararların çoğu bu konularda yeterince yetkin olmayan yetkililer tarafından verilmektedir. Bu nedenle sağlam modellerin savunuculuğu ve sahiplenilmesinin araştırmalara dayalı bilgi ile yapılması önemlidir.

Öneri 8: Daha nitelikli eğitime ulaşabilmek için okul ve toplumda yapısal dönüşümlerin gerçekleştirilmesi gerekir. Bu, aynı zamanda var olan düzenlerin insanlığa nasıl zarar verdiğini de kapsamalıdır. Okullar toplumların aynasıdır. Toplumdaki yapısal eşitsizlikler hem okullara yansır, hem de okullardan yayılarak yeniden üretilmelerine neden olur. Yerli halklar ve çok sayıdaki azınlık grubu toplumsal hiyerarşilerin en dibinde yer alır. Yapısal değişikliklerin her düzeyde hayata geçirilmesi gerekir. İktidar sahipleri var olan düzenin sadece yerli ve azınlık gruplarını değil, aynı zamanda tüm dünyadaki ekonomik, eğitsel ve toplumsal tüketim biçimlerini olumsuz anlamda etkilediğini dikkate almak zorundadır. Dilsel farklılıkların giderek azalıp kaybolmasında okulların yadsınamaz payının yanı sıra, hâlihazırdaki düzenler biyolojik çeşitliliğin kaybolmasının önüne nasıl geçilebileceği ile ilgili bilgiyi de yok etmekte, gezegendeki hayatın sürdürülebilmesinin koşulları ciddi şekilde kötüleştirilmektedir.

Prof. Dr. Carol Benson

Stockholm Üniversitesi, Öğrenme ve Öğretme Merkezi

¹ BICS (Basic Interpersonal Communication Skills): Kişilerarası Temel İletişim Becerileri

² CALP (Cognitive Academic Language Skills): Bilişsel Akademik Dil Becerileri

³ Metadilsel farkındalık, kişinin dil hakkında soyut düşünülmesini açıklayan bir kavramdır...

Dünya'da çokdilliler mi tekdilliler mi çoğunlukta?

İster bireysel düzeyde olsun ister toplumsal düzeyde, dünyada çokdillilerin mi, yoksa tekdillilerin mi çoğunlukta olduğu konusunda bir merak uyanması dünya tarihine göre oldukça yeni, en fazla iki yüzyıllık bir geçmişe sahiptir. Başka bir deyişle, ulus-devletleşme ve modernleşme ile eş zamanlı gelişen bir durumdan bahsediyoruz. Hem ulus-devletlerin kuruluş mantığına paralel olarak ön plana çıkarılan tekdillileştirerek homojen toplumlar yaratma çabaları, hem de modernleşmenin beşiği olan Batılı devletlerin dilsel olarak dünyanın geri kalan bölgelerine göre çok daha az dilli olması - ki buna rağmen hiçbir zaman tekdilli olmamışlardır - tekdillilerin çoğunlukta olduğu inancını doğurmuştur. Buna göre, birden fazla dili konuşmanın sonradan oluşan ve şartların doğurduğu zoraki bir durum olduğu, normal olanın ise tekdillilik olduğu fikri yaygınlaşmıştır. Ulus-devletleşme ve modernleşme süreçlerinden bağımsız ele alınamayacak olan akademik gelişmeler ve gerek dilbilimi, gerekse psikoloji ve eğitim bilimleri alanlarındaki başat kuramların da yine dilsel olarak daha az çeşitlilik gösteren yerlerden çıkması, ya da bu kuramların alternatif bakış açılarını bastırması çokdillilerin azınlıkta, tekdillilerin ise çoğunlukta olduğunu düşündürmüştür.

Oysa dünyanın hiçbir ülkesi tek bir dilin kullanıldığı topraklar üzerine kurulmuş değildir. Dilsel olarak en yoksul olan bölgeler İzlanda, Antarktika olarak düşünülür oysa buralarda bile tarih boyunca birden çok dil var olmuştur. Öte yandan Çin, Hindistan, Endonezya, Latin Amerika ülkeleri, Rusya, Papua Yeni Gine ve hemen hemen tüm Afrika ülkeleri sayısız dile ev sahipliği yapmaktadır. Üstelik bu diller sadece gündelik hayatta kullanılan diller olmakla kalmayıp, kamusal ilişkilerde ve gruplar arası etkileşimde de etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Örneğin beş yüze yakın dile ev sahipliği yapan Hindistan resmen çokdilli bir ülke olarak kendisini tanımlarken, eğitimde bu dillerin çoğunun kullanılması yasalarla teşvik edilmektedir. Gündelik hayatta ise çoğu Hindistan vatandaşının evde bir veya iki dil, sokakta üçüncü bir dil, pazarda başka bir dil ve nihayet okulda bunlardan farklı en az iki dili daha duyup kullanabildiği son derece yaygın bir pratiktir. Bu durum tüm bu diller arasında eşitlikçi bir ilişki olduğu anlamına gelmez şüphesiz, ancak çokdilliliğin kural olarak benimsenmiş olduğunu gösterir. Türkiye gibi ulus-devletlerde bile insanların çoğunun tekdilli olduğu varsayılsa da, çoğu Türkiye vatandaşı evde bir dil, sokakta yürürken kendi dili dışında en az bir veya iki farklı dili duyabilmekte, okullarda ise farklı yeni dilleri öğrenebilmektedir. Bu da aslında sanılanın aksine ölçütün çokdillilik olduğunu, tekdilliliğin ise devlet politikaları ve dil planlaması ile yaratılmış bir algı olduğunu gösterir. Bunu kanıtlarcasına Eğitim-Sen'in 2010 yılında yaptığı Türkiye genelindeki bir araştırması ülke coğrafyasının büyük oranda çokdilli olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.¹

Ancak tekdillilerin daha fazla iktidar, ayrıcalık ve yüksek statü ve saygınlığa sahip olmaları çokdilli

birey ve toplumlar için bazı sorunlar yaratmaktadır. Özellikle İngiltere, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri gibi güçlü Batılı devletlerde çokdilliliğe uzun zaman tuhaf, anormal, hatta sorun kaynağı olduğu kuşkusuyla bakılmıştır. Buralarda yürütülen akademik tartışmalar, çokdilliliğin uyulması gereken yerleşik bir ilke olduğunu, asıl yadırganması gerekenin tekdillilik olduğunu gösterse de, yaygın kamuoyu inancı bu akademik çalışmalardan yeterince haberdar değil gibi görünmemektedir. Bu yüzden yasalar daha çok tekdilliler hesaba katılarak hazırlanmakta ve çokdilli ailelerin talep ve ihtiyaçları ya görmezden gelinmekte ya da ancak özel birtakım ayrıcalıklarla en iyi ihtimalle 'hoşgörülle' karşılanıyor.

Fakat son zamanlarda liberal politikaların etkisi ile çokkültürcülüğün Avustralya, Yeni Zelanda, İspanya, Kanada ve İskandinavya ülkeleri gibi bazı bölgelerde resmi devlet politikası olarak benimsenmesi çokdilliliğin yeniden değerli görülmeğe başlaması önemlidir. Hatta İngiltere, Hollanda gibi Avrupa ülkelerinde düzenlenmeye başlayan "Daha Geniş Dünyanın Dilleri"² başlıklı konferans ve etkinlikler bu konuda yeni algıların yaratılmasının da habercisidir.

Tüm bunlardan yola çıkılarak, tarihsel açıdan dünya da çokdillilerin bütün zamanlarda sayısal olarak çoğunlukta olduğu, ancak çeşitli devlet politikalarıyla tekdillilerin egemenliğinin sağlandığı ve akademik bilginin de buna göre düzenlendiği bir ortamın oluşturulduğu söylenebilir. Çokdillilerin sayısal olarak çoğunlukta olması söz konusu ayrımcılıkların önüne geçilebilmesi için kendi başına yeterli bir durum değildir elbette. Ne var ki, gerek farklı dillere mensup toplulukların politik ve kültürel mücadeleleri, bu konularda daha fazla akademik ve aktivist üretimlerin yapılması, yapılan üretimlerin internet gibi araçlarla her zamankinden daha fazla ve hızlıca yayılabilmesi ve giderek daha çok duyarlı sivil toplum kuruluşunun çalışmaları yürütmesi çokdilliliğin daha görünür olmasını sağlamıştır. Şüphesiz bu da çokdillilik korunup sürdürülebilmesi için verilen mücadelelerin başarıya ulaşma ihtimalini artırmıştır.

Şerif Derince

Diyarbakır Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü

¹ Eğitim-Sen. Anadilinde Eğitim ile İlgili Tutum Anketi. Ankara: Eğitim-Sen Yayınları, 2010.

² Bu konuda şu kaynağa bakılabilir: <http://www.bgst.org/keab/sdz0100302.asp>

Çocuğun iki dili birlikte mi, birini diğerinden sonra mı öğrenmesi daha iyidir?

İki dili aynı anda geliştirmek de bir dili diğerinden sonra öğrenmek de, ikidilliliğe giden başarılı yollarıdır. Pek çok kaynakta ve örnekte görüldüğü gibi ikinci bir dili başarılı bir şekilde öğrenen birçok çocuk, genç ve yetişkin örneği mevcuttur. Gençler ve yetişkinler dil kurslarına, dil derslerine katılarak, söz konusu dili konuşanların bulunduğu bir gruba girerek, bazen de kendi kendilerine ikinci bir dil öğrenirken, çocukların ikinci dili hem çok çabuk hem de mükemmel olarak öğrenebildikleri bilinen bir gerçektir. Altmış, yetmiş veya seksen gibi ileri sayılabilecek yaşlarda bile çeşitli dilleri öğrenen yetişkinler vardır. Bir başka deyişle, iki veya daha fazla dili konuşabilmek hangi yaşta olursa olsun başarılması mümkün bir durumdur.

Ancak şüphesiz erken yaşlarda dil öğrenmenin uzun vadede daha başarılı sonuçlar getirdiği de bilinmektedir. Eğer ev şartları elveriyorsa, çocukların ikidilli yetiştirilmesinin olabildiğince erken başlaması bir avantajdır. Küçük çocukların bir dili zahmet çekmeden öğrenebilmesi ve doğru telaffuz yeteneği, erken çocukluk döneminin karmaşık olmayan doğası gibi nedenlerden dolayı şartlar uygun olduğunda erken ikidilliliğin teşvik edilmesi gerekir. Böylece erken ikidillilik kısa vadede algısal ve toplumsal yararlar, uzun vadede ise ekonomik, ve kültürel ayrıcalıklar sağlar. Aile şartları çocuğun hayatında erken ikidilliliğe izin veriyorsa geçerli en iyi öneri buna mümkün olan en kısa zamanda başlamaktır.

Yeni yetmeler ve yetişkinler yüzmeyi, yüzme derslerine katılarak öğrenir. Kurbağalama, serbest, sırtüstü ve kelebek gibi çeşitli yüzme tekniklerini çok egzersiz yaparak, örnekleri izleyerek ve bu örneklerin su içindeki fiziksel hareketlerini akıllarından geçirerek öğrenirler. Küçük çocuklar, yüzmeyi daha kolay ve doğal bir biçimde öğrenir. Benzer bir durum dil öğrenirken de geçerlidir. Dört dil kulacı olarak adlandırabileceğimiz konuşma, dinleme, okuma ve yazma öğrenilirken, hem çocuklar hem de yetişkinler iyi birer yüzücü olabilir. Çok küçük bir çocuğun ikidilli havuza girme olanağı varsa çocuğa bir an önce iki dilde de yüzme şansı vermek en mantıklı seçenektir.

Bazı durumlarda bir dili layıkıyla öğrendikten sonra, öteki dili öğrenmek daha iyi olabilir. Bu, daha çok azınlık dillerinin, çoğunluk dilinin tehdidi altında olduğu durumlar için söz konusudur. Topluluk içinde ve ülkede çoğunluk dili baskınsa ilk önce azınlık dilinin geliştirilmesi tercih edilebilir. Çocuk sokağa çıkmaya, okula, pazara, dış mekânlara gitmeye, toplumda çeşitli insanlarla kaynaşmaya başladığında, çoğunluk dili genellikle büyük bir hızla gelişir. Çocuklarını çoğunluk diliyle erken tanıştıran ana babaları bekleyen en önemli tehlike, çocuğun çoğunluk dilini giderek daha fazla kullanacak olmasıdır. Çok küçük

çocuklar bile çoğunluk dilini, daha fazla saygı ve itibar gören, kullanım alanı daha geniş bir dil olarak algılar. Bu yüzden sağlam köklere sahip bir azınlık dili ve kültürünü geliştirmek önemlidir. Çoğunluk dilini daha geç öğrenen bir çocuk, bu dili kısa zamanda ve kolayca öğrenebilir. Birinci dilinde edindiği dil becerilerini ikinci dillere rahatlıkla aktarabilir, saygınlığının farkına vardığı çoğunluk dilini kapmakta gecikmez. Dolayısıyla çoğunluk dilini erken değil, daha geç öğrenmek genellikle bir sorun oluşturmaz. Hatta aksine azınlık dilinin korunabilmesi için tercih bile edilebilir.

Prof. Dr. Colin Baker

Bangor Üniversitesi, Galler

** Bu yazı, Colin Baker'in A Parents' and Teachers' Guide to Bilingualism (Ana Babalar ve Öğretmenler için İkidillilik Rehberi) isimli kitabından uyarlanarak çevrilmiştir. Bu yüzden çeviriler, orijinal metinle birebir uyuşmayabilir.*

Beş Soruda Kaybolan Diller

Soru: Bir dilin kayboluşunu belirleyen nedir?

Yanıt: Genellikle, aile kendi dilini çocuklarına öğretmekten vazgeçerse ve gündelik konuşmalarında kullanmazsa, bu dil kaybolmaya yüz tutmuş demektir.

S: Ethnologue* listesinde yer alan 6900 dilden kaç tane an kaybolmakla yüz yüzedir?

Y: Bu soruya ilişkin tahminler kişiden kişiye değişir ve çeşitlidir, ancak konunun uzmanları dilbilimciler, bu dillerin çoğunun çocuklara aktarılamayacağını söyler. Ayrıca dilbilimcilerin neredeyse tümü, dillerin tamamının yarısından fazlasının bu durumda olduğu konusunda hemfikir. Ama yine de birçok dilin tehlikeli bir aşamada olduğunu belirten bir takım dilbilimci ve gazetecilerin iddiaları konusunda çok fazla tutarlı makale yok.

S: Bir dil niçin kaybolur?

Y: Bu durumu destekleyen etkenler şöyle sıralanabilir:

O dilde konuşanların sayıca azalması

Ömürleri

Çocukların o dilde konuşma oranı

Birçok yerde öteki dillerin kullanılması

Milli duygular ve o dili konuşanların kendi dillerine karşı tavrı

Metropollere göç

Hükümetlerin ve camii ya da kiliselerin yasaları ve uygulamaları

Eğitim dili

Ekonomik engeller ve emek sömürüsü

Öte yandan, bu dilin toplum içinde birleştirici bir rolünün olamaması, çoğunlukla standart bir alfabeyle sahip olmaması ve bu dilde edebi eserlerin ve okuyup yazabilen aktif kullanıcıların az olması ya da hiç olmaması bu durumu ortaya çıkarabilir. Belki de bu dilin prestijinin olmayışından ve bu dili konuşanların destekleyici olmamalarından kaynaklanabilir.

S: SIL ayrıca "hiçbir dil küçük değil" der. Bu söz, dili canlandırma çalışmaları içerisinde nasıl bir rol oynar?**

Y: Bu ilkesiyle SIL az kişi tarafından konuşulan dillerin kullanıcılarına desteğini sunmakta ve o kişilerin arasından dilleri için çalışmalar yürütenleri yetiştirmeyi arzu etmektedir. Geçmiş yıllarda SIL, dilleri yüz kişi tarafından konuşulan ve dillerinin öldüğünü söyleyebileceğimiz topluluklarla çalışmalar yürütmüştür. Bugün o dillerin çoğu hl ölmüş değil ve konuşulmaktadır. SIL, prensip olarak tüm toplulukların dillerinin her türlü çaba ve çalışmaları hak ettiğini görüşündedir.

S: SIL, bir dilin canlandırma çalışmalarına ihtiyaç duyduğu konusunda ne gibi ölçütler belirler?

Y: ltler çokça ve çeşitlidir. Ama ölçütlerin başında “o dil topluluğuna mensup bireyler ve kanaat önderlerinin ilgi, istek, katılım ve kararları” gelmektedir. Birçok alternatif önerilebilir, ancak SIL dilleri koruma ve geliştirme çalışmalarında kişilere ve ayrıca hkmetler ile camii/kiliselere destek olmaktadır.

* Dünyadaki 6900 dilin kataloglanmasına dair çalışmalar yapan referans ansiklopedisi.

** SIL, 1934 yılında kurulan, daha az konuşulan diller üzerine araştırma, derleme ve yardım çalışmaları yürüten uluslararası sivil bir kuruluştur. www.sil.org sitesinden vrilmiştir.

